

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ ПУБЛИЧНА АДМИНИСТРАЦИЯ

МП „УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ПО ФОНДОВЕ И ПРОГРАМИ НА ЕС“

ИММАНУЕЛ КАНТ В МОДЕРНАТА ФИЛОСОФИЯ И НОВИТЕ ТЕОРИИ ЗА ДЪРЖАВНОТО УПРАВЛЕНИЕ

РЕФЕРАТ КЪМ КУРС

АДММ 901 „УПРАВЛЕНИЕ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР“

Автор: Христиан Даскалов, Ф44967

23.12.2013г.,

гр. София

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	2
БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ	3
ОСНОВНИ ПУБЛИКАЦИИ	3
ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ДЪРЖАВНОТО И ПУБЛИЧНО УПРАВЛЕНИЕ	5
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	8
ИЗТОЧНИЦИ	9

ВЪВЕДЕНИЕ

Немският философ Иммануел Кант (1724-1804г.) е сред онези влиятелни западни мислители от времето на Просвещението, които разработват т.нар. нови теории за държавното управление в края на XVIII и началото на XIX век, редом с други имените философи, учени политици от германски, френски и руски произход. В своите трудове „Критика на практическия разум“ (1780), „Мета-физика на нравите“ (1782), „Към вечния мир“ (1784), „Идеи на всеобщата история“ (1786) и „Метафизични основи на правното учение“ (1788) Кант разглежда връзката на правото с волята на управляващите, правейки първата сериозна научна критика на естественото право. Той е създател на тезата за т.нар. „категоричен императив“, една от последиците от която е обвързване на правото с доброто и моралния дълг¹.

¹ Арабаджийски, Н. *Сборник-лекции „Управление в публичния сектор“*, НБУ, С., 2013г.

I БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ

Роден през 1724 година в Кьонигсберг (тогавашната столица на Прусия), Кант е последният влиятелен философ на модерна Европа от класическата редица от времето на Просвещението, започваща с Джон Лок, Джордж Бъркли и Дейвид Хюм.² Израства с лутеранството, свързано със силна религиозна отдаденост и лично смирение, а след постъпването си в Кьонигсбергския университет през 1740г. (където преминава цялата му академична кариера), попада под влиянието на творчеството на Волф, Лайбниц, Секст, Монтен, Декарт, Спиноза, Русо, Нютон и др. През 1755 г. Кант защитава дисертация (с труда си „*За огъня*“) и получава научна степен. Преподава философия, логика, математика, естествознание, физическа география, педагогика и др. През 1766 заема поста помощник – библиотекар на Кралска дворцова библиотека. През март 1770 г. е обявен за професор по логика и метафизика в Университета в Кьонингсберг. Умира на 12 февруари 1804 г.³ С многобройните си трудове Кант на свой ред повлиява немските идеалисти като Хегел, Фихте, Шелинг, Шопенхауер и редица други⁴, споделящи принципите на философията на Просвещението (*sapere aude*), трансцендентализмът и категоричният императив.

II ОСНОВНИ ПУБЛИКАЦИИ

С оглед на научната коректност, следва да се отбележи, че макар и Кант да е най-популярен по повод на своите философски трудове за етиката и метафизиката, той има значим принос в дисциплини като астрономията. Така например, през 1754г. прави значимо астрономическо откритие, свързано с природата на въртенето на Земята около оста си, за което печели Наградата на берлинската академия⁵. Със "Всеобща естествена история и теория на небето" от 1755г. Кант излага хипотеза за произхода на Слънчевата система, с която нанася силен удар върху метафизичния възглед за света.

² Brinton, C. *Enlightenment*. Encyclopedia of Philosophy, Vol. 2. Macmillan, 1967.

³ Пак там.

⁴ Бел. автора: Открояват се имената на: Хайдегер, Витгенщайн, Сартър, Касирер, Хабермас, Ролс, Попър, Киркегор, Юнг, Съръл, Фуко, Арнд, Хайек, Бергсон, Оерстед. Вж. подробно: Kuehn, M. *Kant: A Biography*. Cambridge University Press, 2001.

⁵ Вж. подробно: <http://www.thefamouspeople.com/profiles/immanuel-kant-232.php>

Въпреки някои значими философски творби, написани през 60-те и 70-те години на 18-ти век, едва през 1781 г. излиза главното произведение на Кант (бел. *след период от близо 10 годишна самоналожена „изолация“ от публичния живот*) - „Критика на чистия разум“, чиито основни идеи авторът прецизира в студията си „Пролегомени на всяка бъдеща метафизика“ от 1783 г. Следват други значими произведения като: „Основоположения на метафизиката на нравите“ (1785), „Критика на практическия разум“ (1788), „Критика на способността за съждение“ (1790), „Религията само в границите на разума“ (1793), „Към вечния мир. Философски скици“ (1793), „Метафизика на нравите“ (1797) и др.

Успехът на „Критика на чистия разум“ (бел. *въпреки, че не идва веднага – първоначално трудът получава „хладно“ посрещане от философската общност*) се крие основно в постигането на синтез между рационализъм и емпиризъм⁶ като основни течения в Просвещението, водещи начало съответно от Декарт и Лок, и изражението на този синтез в естествените науки и в сферата на метафизичното. Темата за свободата е широко-застъпена в „Критика на чистия разум“, особено в неговата трета част.

„Доколкото нашият разум произвежда такива идеи (бел.– за доброто), той е свободен, защото сам поставя целите си – за разлика от нашето емпирично Аз, което е част от емпиричния свят и поради това е подчинено на детерминиращата зависимост между причина и следствие.“, пише Кант. Следователно, според Кант, метафизиката е възможна в смисъл на учение за свободата, моралната свобода, или учение за това, което трябва да бъде, независимо от подбудите на сетивността (*независимо от чувството за удоволствие или неудоволствие*).

Основите на Кантовата етика, заложили в „Критика на чистия разум“, са доразвити в „Основоположения на метафизиката на нравите“ от 1795г., където е изложената тезата за т.нар. „категоричен императив“⁷, според който системното морално поведение е изискуемо и оправдано при всички обстоятелства (*човек не се стреми да постигне никаква цел, моралната постъпката е необходима сама по себе си*), неподвластно е на тези обстоятелства, имащи значение за т.нар. „хипотетичен императив“ (*според който постъпката е обусловена от целта и се предписва като някакво средство*).

⁶ Вж. подробно: <http://www.youtube.com/watch?v=Z8jAs0utwXo#t=37>

⁷ Бел. автора: Категоричният императив, в окончателна формулировка, звучи по следния начин: „Постъпвай така, че правилото на твоята воля, винаги да може да стане принцип на всеобщото законодателство“.

III ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ДЪРЖАВНОТО И ПУБЛИЧНО УПРАВЛЕНИЕ

Както при останалите модерни (а и класически) западни философи, творчеството на Кант е изключително разнообразно, интердисциплинарно – практическо и метафизично. Ето защо влиянието на неговите трактати (*не само, и не основно, политическите*) върху държавното и публично управление – тогава и днес, е многостранно, основаващо се веднъж на екстракта от отделните негови трудове и втори път в своята цялостност (бел. *говори се за възникването на две основни школи/течения във философията – „кантизъм“ и „нео-кантизъм“⁸*, които имат своето влияние в развитието на теорията и практиката на управлението).

Така например, що се касае до политическата философия (определяна като либерална), Кант е бил отявлен **републиканец**. Във своето произведение „Вечният мир“ (1795)⁹, авторът изброява няколко (шест) условия, които смята за необходими за прекратяване на войните и постигане на вечен мир. Като основни клаузи поставя създаването на свят от **конституционни републики**, обединени във федерация от свободни държави, при наличието на клауза за „**световно поданство**“, ограничаващо се до условията на универсално гостоприемство. За Кант е необходимо съществуването на Общество на народите, за да се постигнат целите на мира и да бъдат прекратени войните, (*включително чрез напълно премахване на постоянните армии във времето*) да бъде насърчена икономическата свобода чрез търговия. По-късно принципите от програмата на Кант намират материализация в „*четирите свободи*“ и в създаването на Организацията на обединените нации (ООН). Днес този модел се е превърнал в общоприет за европейската политическа мисъл и практика.

В късните си трудове, белязани от прогресивните течения и събития, променили хода на историята във Франция и САЩ (*и особено след приемането на тамошните конституции*), Кант се занимава обстойно с **философията на закона**. Според доктрината / учението за „**правовата държава**“ (**Rechtsstaat**¹⁰), което развива, силата на държавата следва да е ограничена, за да могат да бъдат защитени гражданите от произволно упражняване на власт. „Правовата държава“ като понятие се разпространява в континенталното европейско правно мислене, бидейки първоначално взаимствано от германската съдебна практика. Това е "*конституционно състояние*", в

⁸ Вж. подробно: <http://en.wikipedia.org/wiki/Neo-Kantianism>

⁹ Кант, И., Към вечния мир, С, 1993

¹⁰ Вж. подробно: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rechtsstaat>

което упражняването на държавна власт е ограничено от закона, често е свързано с англо-американската концепция за върховенството на закона.¹¹ За Кант това върховенство на закона не е самоцелно – то е свързано с постигането на основната цел, открояна от него, а именно – **постоянния мирен живот** като условие за постигане на щастие за народа, благодарение на факта, че гражданите биха имали гаранции за техните права на собственост, обезпечени с обща конституция, която пък от своя страна следва да гарантира превъзходството си, основавайки се на съображения за „постигане на абсолютен идеал в най-опростена и честна организация на живот на хората под егидата на публичното право“. Може да се каже, че ториите на Кант са в основата на съвременния **конституционализъм и разбира се произхождащите от него принципи.**

Някои от концепциите на Кант, като тази за **категоричния императив**, следва да имат пряко и всеобщо приложение, отвъд различните форми на държавно управление, при осъществяването на законодателната и изпълнителната власт. Може да се направи твърдението, че т.нар. правила за „добро управление“¹² (развити и утвърдени в следствие от осъществяването на идеала на Кант за тясно сътрудничество между народите – както в рамките на ЕС, така и в рамките на ООН и др. международни организации¹³), са повлияни именно от този принцип. Дори и ако използваме като аргумент за сравнение и намиране на сходство критиката към тях, видно е, че тя съвпада с критиката към категоричния императив и се състои основно в това, че са

¹¹ Buchanan, J. *The Logical Foundations of Constitutional Liberty*, Vol. 1, Liberty Fund, Indianapolis, 1999.

¹² Основните критерии за добро управление и добра администрация (*които напълно съответстват на принципите на „правовата държава“ по Кант*), са изведени в редица документи и актове на Съвета на Европа, Европейския съюз, ООН и международните финансови институции. Тези критерии, адаптирани от Омбудсмана към българската обществена и институционална среда и потребности в неговия документ „Политики на омбудсмана на Република България“, са основни предпоставки за формирането на една компетентна и „човечна“ администрация, работеща в услуга на гражданите и защитаваща обществен интерес: а/ Върховенство на закона и на правата на човека. б/ Прозрачност и ефикасност в работата на администрацията на всички нива. в/ Отчетност на държавните и общинските органи. г/ Гаранции за гражданското участие в процеса на вземане на решения. д/ Равни възможности и приобщаване. е/ Политика на съгласието и баланса на интереси в обществото. Вж. подробно: <http://www.ombudsman.bg/publications/427>

¹³ Терминът „добро управление“ (good governance) първоначално се употребява през 70-те години на XX век предимно в областта на политиката на устойчиво развитие. С него се е обозначавало разбирането, че публичните институции трябва да вземат своите решения, да управляват обществените ресурси и да гарантират човешките права без да допускат злоупотреби и корупция и като съблюдават върховенството на закона. С тази философия международните финансови институции, като МВФ и Световната банка, още през 80-те години на XX век започват да обвързват своите помощи и заеми с изисквания за гарантиране на добро управление от държавите-бенефициенти. Правата на гражданите по отношение на държавните власти и взаимнообвързаността на доброто управление и спазването на човешките права е развито в редица конвенции и резолюции на органи на ООН. Вж. подробно: <http://www.modernpolitics.org/?p=3>

твърде формални и абстрактни, а всъщност в над-обстоятелственото се състои тяхното проникновение. Съгласно критичния императив - „*Постъпвай така, че правилото на твоята воля, винаги да може да стане принцип на всеобщото законодателство*“, моралният закон се мисли като обективно необходим, защото той трябва да важи за всеки, а този всеки притежава разум и воля и това е което е общо помежду ни, не частните ни стремежи и различните пътища за постигането им, преследвайки ги. Респективно при някои други „прагматично-обусловени“ условия, освен при изхождането от категоричния императив, не е възможно да се създаде (и приложи, бел. автора) нравствен закон, който да управлява всички.

Не на последно по значение място за успеха на съвременното публично управление, са **просвещенските идеи**, по които Кант работи, в произведения като своето есе от 1784г. - „Отговор на въпроса: Що е Просвещение?“. В него се разгръща защита на позната от Квинт Хораций Флак сентенция „*Sapere Aude*“, иначе казано – „Осмели се да знаеш“ (бел. автора: *продължава с „Осмели се да започнеш*“). Всъщност това е и девизът на Просвещението – „*Имай смелост да си служиш със собствения си разсъдък!*“ като под Просвещение Кант определя: „*Изходът на човека от непълнолетието, което той сам си е причинил. Непълнолетие е невъзможността да се ползваш от разсъдъка си без ръководството на някой друг. Самопричинено е това непълнолетие, когато причината му не лежи в недостиг на разсъдък, а в липсата на решителност и смелост да се ползваш от него без ръководството на другого*“. Есето на Кант е като ода във възхвала на **индивидуалната**, преди всичко **мисловна свобода**, постигането на която се състои в това „*винаги и изцяло открито, публично да използваш разума си*“ без сляпо да се подчиняваш на чужди заповеди и повели, или да попадаш в плен на мързела и малодушието.

В началото на 21-ви век, характеризиращ се с **граждански революции** по целия свят – в развити и тепърва развиващи се демокрации, основно благодарение на развитието на информационните технологии чрез които комуникациите и обмяната на информация достигат невиджани в човешката история скорости и обем, може да се твърди, че човечеството се намира в ситуация на ново **Просвещение**, отърсване от познатите (и наложени) истини, в търсене на нов обществен (дневен) ред, който да задоволи потребностите на новата епоха. В тази ситуация е все така актуално за следване посланието на Кант към „властимащите“: „*Начинът на мислене на един държавен мъж, който благоприятства просвещението, отива още по-далеч и подсеща: даже по*

отношение на неговото законодателство няма никаква опасност, ако позволи на поданиците си публично да използват собствения си разум и свободно да излагат мислите си пред света за подобрене на законодателството“¹⁴.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В съчетание с безспорната си историческа роля за развитието на западното общество, и днес трудовете на Иммануел Кант остават с огромно теоретично (*по повод на изследванията за пътищата на международния мир и конфликти*) и практическо влияние (*що се отнася до принципите на конституционализма*) върху съвременното държавно и публично управление. Неговите трактати за морала и свободата на мисълта – в живота и в политиката, са особено значими днес, във времена на ерозиране на този морал, обръщане назад към хипотетичния императив в управлението на общите дела, и криза на нравствеността в която за преоткриване наново на понятия като разум и воля трябва да се върнем към посланията на Кант, който твърдо заявява, че: *„Истинската политика не може да направи нито крачка, без преди това да е признала върховенството на морала“¹⁵.*

Темата за връзката между конституционния ред и правила, които налага, и свободната воля на индивида, която той следва да осъществява в условия на либерална демокрация, ако да е пълноценна личност, осъзната откъм разум и воля, надмогнала самоналожените ограничения на човешката незрялост, е особено интересна от научно-приложна гледна точка и следва да е обект на едно по-обстойно обследване в рамките на променящото се пост-модерно, пост-индустриално информационно общество, в което освен процеси на ерозия на морала в управлението, протичат и такива на обществена ерозия, в следствие на експлоатираният комерсиализъм, острият индивидуализъм, на новите технологии и свързаните с тях промени в човешкото общуване, повдигащи отново изконните философски въпроси за детерминираността на процесите и трансценедталната свобода на волята, по които Кант е работил и които е развал, за да има на какво да стъпим днес, в новия си голям преход¹⁶ като общество, съставено от свободни хора.

¹⁴ Виж на: <http://www.litclub.com/archiv/broi33/kant.htm>

¹⁵ Денкова, Л., Тодоров, Х. (съставители). *Студии и фрагменти Що е политическа философия?*, НБУ, 2013

¹⁶ Виж повече: Daskalov., H. *The Rise of Freelance Politicians, Human Rights & Democracy*, 2013

ИЗТОЧНИЦИ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Арабаджийски, Н. *Сборник-лекции „Управление в публичния сектор“*, 2013г.
- Денкова, Л., Тодоров, Х. (съставители). *Студии и фрагменти Що е политическа философия?*, НБУ, 2013г.
- Кант, И., *Към вечния мир*, С., 1993г.

- Brinton, C. *Enlightenment*. Encyclopedia of Philosophy, Vol. 2. Macmillan, 1967.
- Daskalov., Н. *The Rise of Freelance Politicians*, Human Rights & Democracy, 2013.
- Kuehn, M. *Kant: A Biography*. Cambridge University Press, 2001.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

- <http://www.ombudsman.bg/publications/427>
- <http://www.modernpolitics.org/?p=3>
- <http://www.youtube.com/watch?v=Z8jAs0utwXo#t=37>
- <http://www.thefamouspeople.com/profiles/immanuel-kant-232.php>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant
- http://en.wikipedia.org/wiki/Critique_of_Pure_Reason
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Rechtsstaat>